

Izvori i literatura

1. Ministarstvo unutrašnjih dela, Sanitetsko odeljenje SF. II. R. 31, 1881. god.: — 2. Isto, SF, XI D. R. 564, 1886. god.: — 3. Isto, D/428, 1892. god.; — 4. Miličević M. D.: Kneževina Srbija. Beograd, 1876; — 5. Marjanović V.: Farmacija u Šapcu u XIX veku. Sabac, 1966; — 6. Marjanović V.: Farmacija u Požarevcu u XIX veku. Požarevac, 1967; — 7. Marjanović V.: Farmacija u Srbiji u XIX veku. Beograd, 1965.

FOUNDATION OF THE PHARMACY IN KARANOVAC (KRALJEVO) IN 1881

Vojislav MARJANOVIĆ

The paper presents us the short history of the district town Karanovac in the XIXth century, its economical statement expressed by the number of merchants' and craftsmen' shops in 1879. At that time, the question had been raised concerning the foundation of the first pharmacy by pharmacist Dušan Todorović and by 15 community board members. On 20th of September, 1879, Dušan Todorović got the permission from the Ministry of internal affairs. There, he showed 500 ducats necessary for foundation of the pharmacy, and promised to organize it in the period of one year and to take Serbian citizenship. After the pharmacy had been prepared for work, on Todorović personal request, a Commission was formed on the 28th of July, 1880 to inspect the ready pharmacy. The commission headed by dr Sams found it disorderly, and Todorović was ordered to correct all defects for one month. The second commission headed by Dragoslav Kedrović, pharmacist from Kruševac, inspected the pharmacy on the 11th, 12th, 13th, 14th, 15th and 16th of March, 1881, declared it public and opened it for people. So, 22 months after community decision the pharmacy was founded in Karanovac.

FELJTON

STRADANJE ITALIJANA I ŠPANJOLACA OD KUGE U NOVOJ BARCELONI — ZRENJANINU, 1738. GODINE

Dragoljub D. ČOLIC

Ovo saopštenje ima i karakter male rasprave radi konačnog rasčišćavanja stvari o tome kako su, pre oko 235 godina, nestali italijanski i španjolski naseljenici koje je, posle odlaska Turaka iz Banata, austrijska vlada ovde kolonizirala. Namera je, naime, da se ukaže na sudbinu ovih naseljenika, budući da se u niza eminentnih istoričara Banata kroz čitavo proteklo istorijsko razdoblje ponavlja možda pogrešno i netačno tvrđenje da su ovi naseljenici bili žrtve nezdrave klime i malarije, dok su verovatno stradali od epidemije kuge koja je u Vojvodini vladala 1738—1740. godine.

U toku proteklih vekova, u raznim vremenskim razdobljima, kuga je više puta pustošila naše krajeve.

Ovde ćemo se osvrnuti na period od 1737. do 1740. godine, kada je ova strahovita bolest harala u nizu gradova i sela Vojvodine, a posebno u današnjem Zrenjaninu koji je u to vreme nosio i ime Nova Barcelona, čije je kako starosedelačko tako i sa zapada i juga Evrope novonaseljeno stanovništvo u tom periodu bilo zahvaćeno kugom i skoro istrebljeno.

Naseljavanje u prvim decenijama posle Turaka

Posle odlaska Turaka 1717. godine ceo Banat bio je najvećim delom naseljena pustara i močvaran predeo. U to vreme u ovom malaričnom kraju zadržali su se kao retki stanovnici jedino Srbi koji su kao starosedeooci bili naviknuti na nezdravu klimu Banata.

Tadašnji austrijski car Karlo VI stavio je u zadatak generalu Klaudiju Florimundu Mercy-u da sprovede političku, ekonomsku i kulturnu obnovu ovih krajeva. Grof Mercy je u tom smislu smesta razvio veliku aktivnost, a kratko vreme posle toga vide se i rezultati njegovog napora.

Nekadašnji Veliki Bečkerek, današnji Zrenjanin, imao je prema popisu koji je izvršen 1717. godine, dakle neposredno posle odlaska Turaka, samo stotinu naseljenih domova sa 787 stanovnika. No, samo nakon šest godina naseljeno je ovde oko 100 porodica iz Nemačke, a odmah posle

toga došli su još i novi nemački kolonisti. Međuvremeno, naseljavani su u današnji Zrenjanin i njegovu bližu i dalju okolinu kolonisti iz Italije, Francuske, Španije itd. Italijani su ovamo dovedeni kao proizvođači svile i oriza, a prva italijanska kolonija bilo je mesto Mercidorf, naseljeno 1728. godine. Posle toga naseljena su Italijanima mesta Đarmat, Girodo, Deta i druga mesta Tamiškog Banata, a naseljeni su i u Velikom Bečkereku.

Prva, manja grupa Španjolaca, prema jednom podatku, došla je u današnji Zrenjanin još 1722. godine, ali su se oni, nezadovoljni prilikama, odselili.

No, 1735. godine vođene su diskusije i bečke vlasti su preduzele opsežne mere i pripreme za veće naseljavanje Španjolaca u ove krajeve, budući da su se, posle isušivanja močvara i prokopavanja novog korita Begeja u dužini od 70 kilometara (koji su radovi izvršeni od 1728. do 1733. godine), zdravstvene prilike sasvim popravile i da je bilo »dobre vode za piće«.

U vezi sa ovim diskusijama došli su u Banat španski izaslanici radi izbora mesta za naseljavanje. Oni su u društvu s Hagenom, glavnim računovodnom administracije u Temišvaru, obišli čitav Banat, te je njihov izbor pao na Veliki Bečkerek.

Na dan 8. avgusta 1736. godine Hagen je podneo izveštaj Vojnoj upravi Temišvarskog Banata da je za naseljavanje izabrano pogodno mesto na istočnoj strani Bečkereka, i ujedno je zatražio i odobrenje planova o izgradnji naseobine koje je sačinio inženjer kapetan Kajzer.

Ova molba je iz Temišvara hitno poslata u Beč, odakle je 23. februara 1737. stiglo naređenje pukovnika grofa Hamiltona kojim se izbor mesta i prethodni planovi odobravaju, s tim da se predviđeno naseljavanje dosledno sprovede, te da se u ovu svrhu u Bečkerek pošalje komisija.

Španjolci prema ovom naređenju dobijaju zemlju i kuće izgrađene na najboljem i već izabranom mestu, na kredit, s tim da planove ima da sačini jedan dobar inženjer. Hagenu je naređeno još i to da izgradnja otpočne odmah čim naređenje stigne, te da se u prisustvu glavnog računovođe, inženjera i španskog predstavnika izvrši premer zemlje i odredi razdaljina kuća.

Prema primljenom naređenju, odmah je dopremljen potreban građevinski materijal, delimično čak iz Beča, a većina metalnih radova obavljena je u Vršcu, jer u to vreme u Bečkereku nije bilo obrađivača metala; iznajmljen je dovoljan broj graditelja i radnika, te su kuće za naseljenike brzo izgrađene.

Nakon toga u novoizgrađeno naselje došao je velik broj španjolskih porodica poreklom s područja Barcelone i Bečkerek je trebalo da postane isključivo španjolsko naselje.

Bile su to mahom one porodice Španjolaca koje su imale zasluge za habsburšku kuću i koje su povlačenjem Habsburga iz Španije prešle na

Siciliju, u Napulj i Milano, kako bi i dalje primale penziju bečke vlade. No, kada su Austrijanci izgubili i Napulj, preselile su se ove porodice najpre u Beč, a zatim ih je bečka vlada slala brodovima u Banat preko Pančeva. Prva takva grupa koja je stigla u Pančevo imala je 74 porodice, među kojima je bio i izvestan broj italijanskih porodica. Oni su iz Pančeva preseljavani u ostala mesta Banata i u Zrenjanin. Takvih grupa je bilo nekoliko.

Zna se da su doseljeni Španjolci bili izvrsni vrtlari, vinogradari i zanatlije i svome novoizgrađenom naselju oni su dali ime Nova Barcelona, a naselje je bilo u sastavu Bečkereka.

Spiskovi ovih doseljenika su ili u Beču ili su izgoreli u požaru koji je uništio Bečkerek 1807. godine. U istorijskim izvorima se o njihovom broju ništa određeno ne kaže, sem da je njihov broj bio velik. Međutim, prema prostoru na kome su kuće španjolskih i italijanskih naseljenika bile izgrađene, a koji se danas nalazi od Velikog mosta do Brodogradilišta u Zrenjaninu, u dužini od oko 600 metara leve obale Begeja, može se proceniti da je u Novoj Barceloni mog'o biti do 200 kuća sa oko 1200 stanovnika

Kuga u Novoj Barceloni

Opis života i prilike Španjolaca u Novoj Barceloni istoričari iznose na veoma oskudan način. Na jednom mestu se kaže da su Španjolci, za to kratko vreme, po dolasku, zasadili dudove i radili u maloj svilari koja je ovde bila podignuta, svakako inicijativom italijanskih kolonista, kojih je bilo daleko manje. A sasvim površno i netačno je na raznim mestima opisan i razjašnjen nestanak ovih španjolskih i italijanskih naseljenika sa ovog područja, dok se za Nemce naseljene ovde u isto vreme na više mesta kaže da su stradali od kuge.

Ne polazeći od izvora, neki kasniji istoričari jednostavno prepisuju ili na svoj način proširuju podatke iz Grizelinijevih pisama u kojima je on opisao istoriju Banata toga vremena, i gde se na jednom mestu o tome kratko kaže da su Španjolci došli u Bečkerek i to naselje nazvali Novom Barcelonom, ali da nisu dugo uživali u ovom naselju. Klimu i prilike nisu mogli da podnesu i u roku od dve godine postali su žrtve. Već 1739. godine nisu bili u životu, sem otprilike 50 siročadi koje su vlasti uspele da premeste u druga mesta.

A evo kako godine naseljavanja Španjolaca i Italijana u Banat opisuju neki istoričari.

Dr Johan Hajnrih Šviker, u svom delu »Istorija Tamiškog Banata«, to opisuje ovako: »Početkom 18. veka stvorena je u Bečkereku španjolska kolonija. Naime Merci je naselio Bečkerek Španjolicima koji su ovo mesto nazvali Novom Barcelonom, ali su oni zbog loših prilika nestali«.

Dr Dobrivoj Nikolić u svom delu »Srbi u Banatu« kaže: »Merci je pokušao da u Banat naseli Španjolce i Italijane. Italijane je naselio u kraju oko Temišvara, a Španjolce u Bečkereku, da bi u tom kraju podigli povrtarstvo. Poreklom iz Biskaje, ovi doseljenici osnovali su naselje Nova Barcelona, ali su brzo izumrli ne mogući da izdrže klimu«.

U almanahu »Petrovgrad« od Aleksandra Stanojlovića na jednom mestu se opisuje ovako: »Španjolci su se jedva par godina održali u Bečkereku, jer nisu mogli da izdrže nezdravu klimu. Brzo su poumirali, tako da ih 1744. već nije bilo u Bečkereku«.

Dr Vojislav Isaković, međutim, u svom članku o zdravstvenim prilikama Zrenjanina u prošlosti u istom almanahu na jednom mestu kaže: »1735. godine naseljava bečka vlada Španjolce, ali oni izumiru već posle četiri godine. Ostalo je samo oko 50 siročadi. Godine 1739. vladala je u Bečkereku i okolini kuga, koja je odnela mnogo žrtava«.

U stvari, između klimatskih prilika, onih u Barceloni i Biskaji, Siciliji, Napolju i Milanu, odakle su naseljenici ovamo došli, bila je svakako velika razlika u odnosu na klimatske prilike u tadašnjem Banatu. Ali, te klimatske razlike svakako da nisu bile takve da ih naseljenici ne bi mogli podneti duže od dve godine, da se baš u to vreme nije pojavila strahovita epidemija kuge u Banatu, kojom prilikom je Bečkerek najteže pogođen.

Kuga se pojavila u vreme austro-turskog rata, u samom početku 1738. godine, i to u Erdelju, odakle je batalion »Grine« preneo epidemiju u Temišvar »sa jednom zastavom koja je kao trofej bila oteta od neprijatelja«, čija je vojska bila zaražena kugom. Bolest je prenetu u Temišvar februara 1738. godine. Odmah su tu sprovedene vanredne mere, o čemu je Beč izvešten 22. februara 1738. Međutim, bolest je iz redova vojske koja je bila zatvorena među gradske zidine prenetu van tvrđave među stanovništvo Temišvara već u toku marta meseca, te je do kraja godine u Temišvaru bilo oko 1.000 žrtava.

U maju je, međutim, bolest prenetu u današnji jugoslovenski deo Banata, gde je pustošila najpre u Pančevu, a zatim u Bečkereku, odnosno Novoj Barceloni. U Pančevu se među žrtvama kuge spominju i Španjolci Ignac Punied, Don Vinčentio Grimono, kapetan Rafael Janrieta, Roza, Rasandal, kapetan Huan Ibraza, Birginia a Sancos, Don Kastelani i Judit Franceti. Od Španjolaca koji su umrli u Zrenjaninu jedino znamo za patera Orealu. Bolest se bila raširila po celom Banatu, gde je besnela duže od dve godine. Carska vlada bila je prinuđena da ovaj tako okuženi region zaokruži kordonom, postavivši straže na Morišu i Tisi. Iz Banata se moglo izići samo preko Segedina i Arada, s tim da je svako prethodno morao da izdrži probu zdravlja (karantin).

Epidemija je naredne, 1739. godine u Banatu još pojačana, a straže na Morišu i Tisi nisu pomogle, jer su već u avgustu 1738. godine bili okuženi i gradovi Arad i Segedin i neka mesta u Bačkoj.

Da nesreća bude veća, u periodu širenja epidemije došla je na područje Banata i carska vojska koja je 27. juna iz Pančeva prešla Dunav radi napada na turske snage u Beogradu.

U ovom epidemijskom periodu kuga je u Banatu odnela više hiljada žrtava, a najviše ih je umrlo u Bečkereku, Pančevu, Farkaždinu, Perlezu, Zitištu, Sirigu i Omoljici.

U Bečkereku je epidemija imala takve razmere da se može smatrati najvećom zarazom kuge koja je ikad vladala u ovom kraju. Nakon tri godine, kada se epidemija stišala, u gradu je ostalo samo sedam, ili osam proređenih starosedelačkih porodica i oko 50 siročadi kolonizovanih Španjolaca, dok je sve ostalo stanovništvo pomrlo, što je u stvari i bio kraj Nove Barcelone, čije su kuće opustele, da bi se u njih kasnije naselili spahijski kmetovi. Opustele su i kuće Srba starosedelaca i nemačkih kolonista, te je tok naseljavanja bio obnovljen.

Sada samo grobovi Španjolaca i Italijana koji se kod raznih iskopavanja i građevinskih radova u Zrenjaninu na ovom terenu još i danas nalaze podsećaju na najnesrećniji pokušaj naseljavanja nekih područja Vojvodine naseljenicima iz mediteranskih zemalja, jer je kuga u jednom stahovitom naletu uništila ne samo pridošle naseljenike, već i sve buduće planove bečke vlade u ovom smislu.

Literatura

1. Todorović K.: Akutne infektivne bolesti. Beograd, 1958; — 2. Iskruljev T.: O Vojvodini i njenoj kolonizaciji. Novi Sad, 1925; — 3. Jankulov B.: Pregled kolonizacije Vojvodine u 18. i 19. veku. Novi Sad, 1961; — 4. Stanojlović A.: Petrovgrad. Almanah iz 1938. članci Žive Jankaidca, dr V. Isakovića i prelata dr Stevana Kovača; — 5. Mileker F.: Geschichte der Stadt Gross-Becserek; — 6. Malbaški T.: Monografija Zrenjanina. 1966; — 7. Popović D.: Srbi u Vojvodini; — 8. Schwicker Joh. Nep.: Geschichte der Temeser Banat. Vel. Bečkerek, 1861; — 9. Borovszky S.: Torontál vármegye. 1911; — 10. Borovszky S.: Temesvármegye. 1911; — 11. Simonović R.: Kuga u Sremu; — 12. Čolić D.: Kuga u Novoj Barceloni. N. Sad, Dnevnik, 1959; — 13. Nikolić D.: Srbi u Banatu; — 14. Milleker F.: Versuch einer Ansiedelung von Spaniern im Banat. Vršac, 1937.

THE PLAGUE DISASTER OF THE ITALIAN AND SPANISH POPULATION IN NEW BARCELONA—ZRENJANIN IN 1738

Dragoljub D. ČOLIĆ

Shortly after Turks had left Banat in 1717, the Austrian authorities posed the question of colonization of Italian and Spanish population in Banat. The first colonists — Spaniards had settled down in 1722, but because of the unfavourable climate and other circumstances, they soon moved from Banat. The count Florian Merci had undertaken the colonization of the Italian manufacturers of silk and rice, and so, the first colony Mersidorf was established in 1728. In 1735, the question of colonization of Spaniards from Barcelona and Biscay was again posed, and, in the matter of fact, it was realized in 1739. There were 74 Spanish families in Pančevo, while in Zrenjanin there were about 200 households with 1200 inhabitants.

The colonists in Zrenjanin called that settlement »The New Barcelona«. According to the data saved from fire in Zrenjanin, those Spanish families disappeared after an epidemic of malaria, and other infectious diseases which had raged through that area. Already in 1739 the colony had completely disappeared, only 50 orphans remained, and they were resettled to their places.

The author considered the plague was the main reason for disaster of those Spaniards colonized in Pančevo and Zrenjanin. The plague had raged through Banat, especially through Temišvar and Pančevo, and in death records mostly Spanish names were written down, i. e. names of people recorded as the victims of the plague epidemic.

Saradnici u ovom broju

- Prof. dr Lavoslav GLESINGER (Zagreb, Lopašićeva 6)
Dr Mirjana ŽIVOJINOVIĆ (Beograd, Bulevar crvene armije 38/VII)
Risto KOVIJANIĆ, profesor (Kotor, Državni arhiv)
Dr rer. nat., mr ph. Radoslav FUNDAREK (82900 Bratislava 29, Golánova 7/I, ČSSR)
Pharm. Stefan GAMANESCU (Caransebes, Str. Rakovica 1, Rumunija)
Mr ph. Dragan STUPAR (Beograd, Vareška 17)
Prim. dr Milorad DRAGIĆ (Beograd, Bajronova 1)
Dr Vera GAVRILOVIĆ (Beograd, Mije Kovačevića 9)
Dr Danica ZAGRAĐANIN (Beograd, Gružanska 18)
Prof. Dr. Stefan WINKLE (2 Hamburg 36, Hygienisches Institut der Hansastadt Hamburg, Gorch—Fock—Wall 15/17, BRD)
Dr Alfred NICK (Zagreb, Lopašićeva 10)
Dr mr ph. Vojislav MARJANOVIĆ (Beograd, Nemanjina 36)
Dragoljub D. ČOLIC (Zrenjanin, Maršala Tita 3/I)